

УДК 331.658

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.35>

Потапенко Т.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та управління,
Черкаський державний технологічний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК СКЛАДНИК ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено наукові погляди на визначення сутності категорії «потенціал» та розглянуто підходи, які трактують потенціал та його складники за часовими проміжками реалізації (минуле, теперішнє та майбутнє). Розглянуто роль та місце окремих властивостей у процесі формування та використання економічного потенціалу підприємства за часовими проміжками. Процес формування та реалізації економічного потенціалу підприємства представлено у вигляді одинадцяти послідовних етапів. Зазначено, що важливим складником процесу формування та використання економічного потенціалу підприємства є наявність та вмiле залучення інтелектуального капіталу. Запропоновано, розглядаючи інтелектуальний капітал як складник економічного потенціалу підприємства, розуміти перший як сукупність накопичених знань, навичок та ідей працівників, здатних забезпечити досягнення певних економічних вигід відповідно до умов внутрішнього та зовнішнього середовища. Представлено структурний взаємозв'язок між категоріями «інтелектуальний капітал» та «економічний потенціал» підприємства за часовою ознакою. Перераховано основні форми реалізації та складники структури інтелектуального капіталу на підприємстві.

Ключові слова: потенціал, економічний потенціал, інтелектуальний капітал, підприємство, ресурси, резерви, можливості.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Потапенко Т.П.

В статье исследованы научные взгляды на определение сущности категории «потенциал» и рассмотрены подходы, которые трактуют потенциал и его составляющие по временным промежуткам реализации (прошлое, настоящее и будущее). Рассмотрены роль и место отдельных свойств в процессе формирования и использования экономического потенциала предприятия за временными промежутками. Процесс формирования и реализации экономического потенциала предприятия представлен в виде одиннадцати последовательных этапов. Отмечено, что важной составляющей процесса формирования и использования экономического потенциала предприятия является наличие и умелое привлечение интеллектуального капитала. Предложено, рассматривая интеллектуальный капитал как составляющую экономического потенциала предприятия, понимать первый как совокупность накопленных знаний, навыков и идей работников, способных обеспечить достижение определенных экономических выгод в соответствии с условиями внутренней и внешней среды. Представлена структурная взаимосвязь между категориями «интеллектуальный капитал» и «экономический потенциал» предприятия по временному признаку. Перечислены основные формы реализации и составляющие структуры интеллектуального капитала на предприятии.

Ключевые слова: потенциал, экономический потенциал, интеллектуальный капитал, предприятие, ресурсы, резервы, возможности.

INTELLECTUAL CAPITAL AS A COMPONENT OF INCREASING ECONOMIC POTENTIAL OF ENTERPRISE

Potapenko Tetiana

Nowadays economic environment contribute to transformate intellectual capital in a basis of any enterprise's activity, which affects its economic development. This is time of the intellectual economy, where intellectual capital is main source of profit formation of each enterprise and country as a whole. Intellectual capital becomes a major factor in newly created value and increasing the enterprise's competitiveness, that actualizes the chosen topic. The category «potential» is quite widespread in scientists' researches. In particular, approaches that interpret potential and its components over timeframes (past, present and future) are considered. In the first stage (past) the potential is characterized by set of formed features, which provides for further realization and development. At second stage, the potential is manifested as level of practical application of available opportunities. In future, the potential is focused on ensuring the further development of enterprise. The role and place of individual properties in the process of formation and use of enterprise's economic potential on time intervals is considered. The process of formation and use of enterprise's economic potential is presented in eleven consecu-

five stages. There was noted that useful involvement of intellectual capital is very important component of formation and use of enterprise's economic potential. Considering intellectual capital as a component of enterprise's economic potential, this is useful to understand first of them as a set of accumulated knowledge, skills and ideas of employees, which are able to achieve some economic benefits in accordance with conditions of internal and external environment. There is some structural relationship between the categories of «intellectual capital» and «economic potential» of enterprise by time feature. The basic forms of realization and components of the intellectual capital structure at enterprise are listed, such as: supplying to market improved goods and services which are able to satisfy the interests of consumers in comparison; using of more efficient production technologies; using of more effective management methods at all stages of production and sale.

Keywords: potential, economic potential, intellectual capital, enterprise, resources, reserves, opportunities.

Постановка проблеми. Зважаючи на посилення глобалізаційних процесів та бурхливе оновлення інформаційних ресурсів, виняткового значення набуває своєчасне і достовірне виокремлення, оцінювання та використання внутрішніх можливостей розвитку підприємства. За сприятливої ринкової кон'юнктури ефективне використання внутрішніх можливостей максимізує фінансовий результат господарської діяльності, а в разі появи кризових явищ мінімізує понесені втрати. Внутрішні можливості, які можуть бути використані для забезпечення досягнення встановлених цілей підприємством, та здатність до трансформації відповідно до змін є потенціалом підприємства.

В умовах швидкої інформатизації соціально-економічного простору визначальним чинником успіху стає сукупність можливостей підприємства, яка формує інтелектуальний капітал підприємства. Інформація та знання дедалі частіше визначають конкурентоспроможність як бізнес-структур, так і національної економіки загалом. Спроможність формувати, використовувати та нарощувати інтелектуальний капітал забезпечує розвиток економічного потенціалу підприємства у цілому та окремих його учасників, що й актуалізує вибрану тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню даної проблематики присвячено праці багатьох як зарубіжних так і вітчизняних учених, серед яких: О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексик [2], Р.Б. Матковський [3], Р.В. Манн [4] та ін. Питання, що пов'язані з управлінням інтелектуальним капіталом, його впливом та роллю у розвитку підприємства, розглядалися в працях П.Г. Перерви, Л.С. Марчук, А.А. Чухно [7], С.М. Ілляшенка, Є.О. Голишевої, А.В. Колодка. Однак актуальним залишається дослідження ролі інтелектуального капіталу у забезпеченні ефективного використання економічного потенціалу підприємства.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження ролі інтелектуального капіталу у процесі формування та реалізації економічного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових колах існує різноманітність підходів до визначення сутності терміна «потенціал». Уважаємо, що найбільш доцільно розглядати поняття відповідно до часового аспекту. Так, Е.М. Лібанова та її колеги деталізують складники потенціалу підприємства, зважаючи на часові рівні його реалізації, вживаючи такі складники як ресурси, резерви та можливості. Як ресурси, характеризуючи минуле, потенціал представляє накопичені властивості, які дають можливості для здійснення запланованої діяльності. З позиції сьогодення потенціал трансформується у форму резерву та показує практичну змогу реалізувати наявні здібності. У майбутньому потенціал характеризується поєднанням наявних ресур-

сів із можливістю та спроможністю бути ефективно використаними у процесі господарювання [1, с. 14].

Проходження складниками потенціалу трьох часових проміжків відзначають і О.С. Федонін, І.М. Репіна та О.І. Олексик. На першому етапі (минуле) потенціал характеризується сукупністю особливостей, сформованих протягом становлення усієї системи, що забезпечує подальшу реалізацію та розвиток. На другому (теперішньому) етапі потенціал проявляється як рівень практичного застосування наявних можливостей. У майбутньому потенціал зосереджується на забезпеченні подальшого розвитку [2, с. 11].

Більш цільовим терміном, що визначає ресурси, резерви, властивості та можливості розвитку суб'єкта економічних відносин, є «економічний потенціал». Важко не погодитися з трактуванням Р.Б. Матковського, який визначає його як сукупність наявних та здатних бути мобілізованими джерел, засобів та складових елементів потенціалу, котрі є допустимими для використання з метою соціально-економічному прогресу [3].

На рис. 1 представлено роль та місце окремих складників у процесі формування та використання економічного потенціалу підприємства.

Послідовність накопичення та реалізації потенціалу підприємства представлено у вигляді одинадцяти основних етапів. Відповідно до перших чотирьох компонентів, відбувається формування потенціалу за визначеної потреби. На результат формування оптимальної структури ресурсів впливають зовнішні можливості (перешкоди), тобто зовнішні умови. Останні є необхідними складниками трансформації можливостей у реальність [5, с. 46]. Разом із тим можливість перебуває у високій взаємозалежності з дійсністю (оскільки реальність є втіленою можливістю, а остання з'являється з розвитку самої дійсності).

На другому (теперішньому) етапі відбувається перетворення накопичених ресурсів на резерви, котрі у подальшому перетворюються на джерело реалізації потенціалу. Перші два етапи характеризують спроможність використати сформований потенціал у майбутньому. При цьому важливо своєчасно та ефективно використати зовнішні можливості та нівелювати (зменшити) реалізацію ризиків.

Реалізація сформованого потенціалу здійснюється на третьому етапі, де визначається ефективність завдяки максимальному обсягу отриманих матеріальних благ за мінімального витрачання акумульованих резервів.

Визначальним складником усього процесу формування та використання економічного потенціалу підприємства є наявність та вмиле залучення інтелектуального капіталу на всіх етапах. З одного боку, інтелектуальний капітал є сукупністю відносин із приводу раціонального та стійкого відтворення на базі програ-

Рис. 1. Процес формування та реалізації економічного потенціалу підприємства

Джерело: удосконалено автором за даними [4, с. 8]

сивного наукового розвитку з метою виробництва конкурентних товарів і послуг [6, с. 127], а з іншого – це наукові та професійно-технічні знання працівників, інтелектуальна праця, накопичений досвід, спілкування, інформаційні мережі тощо [7, с. 51].

Розглядаючи інтелектуальний капітал із позиції складника економічного потенціалу підприємства, його варто розуміти як сукупність накопичених знань, навичок та ідей працівників, здатних забезпечити досягнення певних економічних вигод відповідно до умов внутрішнього та зовнішнього середовища.

Відповідно до представлених вище часових проміжків реалізації економічного потенціалу, проявляється й інтелектуальний капітал. Так, на першому рівні він проявляється як здібності та властивості, накопичені системою на етапі її становлення, які забезпечують ефективне функціонування та розвиток підприємства, відображаючи минулий час. Інтелектуальний капітал проявляється у формі інтелектуальних ресурсів. Однак оцінювання за результатами попереднього досвіду може бути не до кінця обґрунтованим, зважаючи на перспективність сформованих висновків.

Другий етап визначає практичне використання наявних можливостей на поточному етапі функціонування. На даному етапі з'являються поняття «реалізовані» та «нереалізовані» можливості. Відповідно, не використані можливості викликають зниження розвитку підприємства, а ефективно реалізовані можливості, навпаки, підвищують продуктивність підпри-

ємницької діяльності. Як наслідок, «нереалізовані» можливості перетворюються на резерви, відображаючи ступінь залучення інтелектуального капіталу.

Третій етап характеризує навички, знання та досвід, необхідні для розвитку в майбутньому [8]. Тобто інтелектуальний капітал проходить поступово три стадії відліку – від накопичення знань у минулому до встановлення прогнозів на розвиток власних резервів у майбутньому (рис. 2).

Тобто рівень розвитку інтелектуального капіталу визначається наявним станом економічної системи та зумовлюється взаємозалежністю трьох часових станів. Інтелектуальному капіталу належить досить важлива роль у структурі економічного потенціалу підприємства, оскільки саме він характеризує сучасний стан виробничого процесу, визначає кінцевий результат господарської діяльності, дає змогу підвищити рентабельність та оптимізувати витрати.

Сутність категорії «інтелектуальний капітал» як складової частини економічного потенціалу дає змогу виокремити дві характерні ознаки:

- 1) кількісний складник (наявний);
- 2) складник, який перебуває у кожному елементі системи та може бути продемонстрований лише за взаємодії різноманітних ресурсів підприємства у процесі функціонування останнього (прихований).

При цьому важливим є не лише залучення та максимально ефективного використання наявного інтелектуального капіталу, а й уміння спрогнозувати та виявити резерви прихованого інтелектуального капіталу, куму-

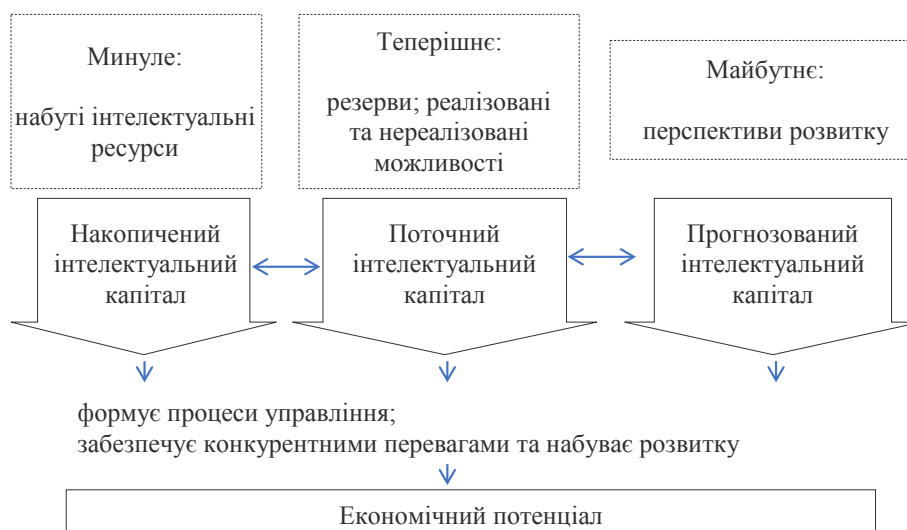

Рис. 2. Структурний взаємозв'язок між категоріями «інтелектуальний капітал» та «економічний потенціал» підприємства за часовою ознакою

Джерело: удосконалено автором за даними [9, с. 58–60]

лятивний та результативний ефект якого може бути значно вищим, аніж у наявного.

Основними формами реалізації інтелектуального капіталу на підприємстві є:

- постачання на ринок нових або вдосконалених товарів або послуг, які порівняно з аналогічною пропозицією конкурентів здатні задовольнити інтереси споживачів;
- використання ефективніших виробничих технологій;
- використання ефективніших управлінських методів на всіх стадіях виготовлення та реалізації продукції.

Як результат, відбувається переорієнтація на товари та послуги, здатні задовольнити існуючі потреби вдосконаленими та ефективнішими способами, або на товари та послуги, властивості котрих підпадають під потенційні (приховані) потреби (тобто інноваційні товари) [10, с. 39].

Група авторів на чолі з С.М. Ілляшенком, узагальнивши існуючі серед науковців підходи, виокремлює такі складники структури інтелектуального капіталу:

- людський капітал (знання, досвід, навички, творчі здібності, креативність, моральні цінності, культура праці тощо);

- організаційний капітал (патенти, ліцензії, товарні знаки, промислові зразки, програмне забезпечення, корпоративна культура тощо);

- споживчий капітал (зв'язки з контрагентами, інформація про них, історія взаємин з ними, бренд) [10, с. 35–36].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, інтелектуальний капітал є основним складником економічного потенціалу підприємства, оскільки саме він характеризує сучасний стан виробничого процесу, визначає кінцевий результат господарської діяльності, дає змогу оптимізувати виробничі витрати. До того ж рівень розвитку інтелектуального капіталу визначається існуючим станом економічної системи та зумовлюється взаємозалежністю трьох часових станів. Трансформаційний період економіки потребує зосередження уваги на різноманітних чинниках та особливостях використання інтелектуального капіталу. Зокрема, особливо варто враховувати можливості інвестування у розвиток персоналу, використання інструментів, які позитивно впливають на психоемоційний стан працівників та створюють сприятливі можливості для креативного та якісного виконання поставлених перед ними завдань, що є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. Київ : ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
2. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексик О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ : КНЕУ, 2003. 316 с.
3. Матковський Р.Б. Економічний потенціал України та шляхи його ефективного використання : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.01.01. Київ, 2003. URL: http://tourlib.net/aref_others/matkovsk.htm (дата звернення: 25.02.2020).
4. Манн Р.В., Плигач К.Д. Понятійно-категоріальний апарат економічного потенціалу регіону. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 48. С. 5–13.
5. Крихівська Н.О. Підходи до визначення поняття «економічний потенціал підприємства». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2013. Вип. 21. С. 44–47.
6. Кузьмінський В.О. Теоретичні основи інтеграції капіталів. *Фінанси України*. 2003. № 2. С. 124–132.
7. Чухно А.А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку. *Економіка України*. 2002. № 11. С. 48–55.

8. Мойсенко І.П. Проблеми структурного аналізу інтелектуального потенціалу підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 10. С. 165–170
9. Перерва П.Г., Марчук Л.С. Інтелектуальний потенціал як економічна категорія. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2018. № 15(1291). С. 53–62.
10. Ілляшенко С.М., Голишева Є.О., Колодка А.В. Управління інтелектуальним капіталом підприємства : монографія. Суми : Триторія, 2017. 360 с.

References:

1. Libanova E. M., Khvesyk M. A. (2014) Sotsialno-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: natsionalna dopovid [Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions: national report]. Kyiv: DU IEPSSR NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
2. Fedonin O. S., Riepina I. M., Oleksyk O. I. (2003) Potentsial pidpryiemstva: formuvannya ta otsinka [Enterprise potential: formation and evaluation]. K.: KNEU. (in Ukrainian)
3. Matkovskiy R. B. (2003) Ekonomichniy potentsial Ukrainy ta shliakhy yoho efektyvnoho vykorystannia [Economic potential of Ukraine and ways of its effective use]. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata ekonomichnykh nauk: 08.01.01. K. URL: http://tourlib.net/aref_others/matkovsk.htm (in Ukrainian)
4. Mann R. V., Plyhach K. D. (2018) Poniatiino-katehoriialnyi aparat ekonomichnoho potentsialu rehionu [Conceptual-categorical apparatus of economic potential of region]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 48, pp. 5–13. (in Ukrainian)
5. Krykhivska N. O. (2013) Pidkhody do vyznachennia poniattia «ekonomichniy potentsial pidpryiemstva» [Approaches to definition of «economic potential of enterprise»]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Ser.: *Ekonomika*, no. 21, pp. 44–47. (in Ukrainian)
6. Kuzminskiy V. O. (2003) Teoretychni osnovy intehratsii kapitaliv [Theoretical foundations of capital integration]. *Finansy Ukrainy*, no 2, pp. 124–132. (in Ukrainian)
7. Chukhno A. A. (2002) Intelektualnyi kapital: sutnist formy i zakonmirnosti rozvytku [Intellectual capital: essence of form and patterns of development]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 11, pp. 48–55. (in Ukrainian)
8. Moisenko I. P. (2007) Problemy strukturnoho analizu intelektualnoho potentsialu pidpryiemstv [Problems of structural analysis of enterprises' intellectual potential]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 2007, no. 10, pp. 165–170. (in Ukrainian)
9. Pererva P. H., Marchuk L. S. (2018). Intelektualnyi potentsial yak ekonomichna katehoriia [Intellectual potential as economic category]. *Visnyk NTU «KhPI»*, no. 15(1291), pp. 53–62. (in Ukrainian)
10. Illiashenko S. M., Holysheva Ye. O., Kolodka A. V. (2017) Upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpryiemstva: monohrafiia [Management of intellectual capital of enterprise: monograph]. Sumy: TOV «Trytoriia». (in Ukrainian)

E-mail: k.plyhach@gmail.com